

บทที่ 2

แนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิด ทฤษฎี และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาความสำคัญของยางรักหรือน้ำรักในฐานะที่เป็นวัตถุดิบหลักสำคัญในการผลิตหัตถกรรมพื้นบ้านของเชียงใหม่คือ เครื่องเงิน ซึ่งถือเป็นหัตถกรรมที่เกิดจากภูมิปัญญาของคนและชุมชนในท้องถิ่นของเชียงใหม่ตั้งแต่อดีตและสืบต่อมาจนถึงปัจจุบันนี้ ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการประมวลเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเสนอ ดังนี้

กรมศิลปากร กรมป่าไม้ และกรมส่งเสริมอุตสาหกรรม ได้ร่วมกันจัดสัมมนาทางวิชาการเกี่ยวกับยางรักใหญ่ อันเนื่องมาจากพระราชดำริของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ระหว่างวันที่ 17-19 กันยายน 2550 ในการสัมมนาครั้งนี้ได้มีการรวบรวมผลงานการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องกับยางรักใหญ่ในด้านต่าง ๆ กล่าวคือ ยางรักในมิติทางวิทยาศาสตร์ ยางรักในงานศิลป์ การปลูกต้นรัก และการส่งเสริมผลิตภัณฑ์เครื่องรัก

จากเอกสารประกอบการสัมมนาดังกล่าวจะเห็นว่า เป็นบทความสั้น ๆ ที่นำมาประกอบการบรรยายในการสัมมนา

เอกสารทางวิชาการเท่าที่ปรากฏมักเป็นเอกสารของต่างชาติ เช่น Else, Heinz Kress and Josef Kreiner, 2002 ที่เขียนเกี่ยวกับการใช้ยางรักในเครื่องเงินญี่ปุ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เกาะริวกิวของญี่ปุ่นที่เป็นแหล่งผลิตเครื่องเงินของญี่ปุ่นที่สำคัญแห่งหนึ่ง

Hew DV, Prendergast, Helena Jaeschke and Naomi Rumball, 2001 ได้เก็บรวบรวมงานหัตถกรรมที่ใช้ยางรักของญี่ปุ่น โดยได้อธิบายต้นรัก ยางรักในลักษณะทางพฤกษศาสตร์ไว้ค่อนข้าง

ชัดเจน นอกจากนั้นยังเป็นงานเขียนที่มีจุดมุ่งหมายที่เขียนถึงผลิตภัณฑ์เกี่ยวกับยางรักของประเทศต่าง ๆ เช่น เครื่องเงินในประเทศพม่า ญี่ปุ่น เป็นต้น

เอกสารที่ให้ภาพรวมเกี่ยวกับภูมิปัญญาไทย ภูมิปัญญาชาวบ้านของเอกวิทย์ ณ ถลาง ได้ให้ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับภูมิปัญญาไทยทั้งที่เป็น ภูมิปัญญาด้านนา ภูมิปัญญาอีสาน ภูมิปัญญาทักษิณ และภูมิปัญญาภาคกลาง โดยเป็นการประมวลวิเคราะห์วิวัฒนาการของภูมิปัญญา อันเกิดจากปัจจัยแวดล้อมทางธรรมชาติและทางวัฒนธรรมที่ก่อตัวและพัฒนามาเป็นเวลายาวนานจนถึงทุกวันนี้ โดยเล่าถึงภูมิหลัง เจตนารมณ์ ความสำคัญ ความหมาย สถานภาพของความรู้เรื่องภูมิปัญญาโดยหยิบยกขึ้นมาวิเคราะห์เพื่อการนำไปใช้ในการปรับเปลี่ยนท่าทีในการพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะการปรับเปลี่ยนกระบวนการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับอัตลักษณ์ของสังคมไทย รวมทั้งการสร้างความรู้ความสำนึก และความเข้าใจกันใหม่สืบต่อไป (เอกวิทย์ ณ ถลาง, 2544: 42-45)

หนังสือรวมบทความจากการประชุมประจำปีทางมานุษยวิทยาครั้งที่ 3 เรื่อง “ภูมิปัญญาไทย-ภูมิปัญญาเทศ ” ได้ทบทวนภูมิปัญญาในลักษณะของการก่อตัว การแพร่หลายของภูมิปัญญาในฐานะอุดมการณ์การพัฒนา กล่าวคือ ภูมิปัญญาในฐานะที่เป็นกระบวนการสร้างองค์ความรู้และขบวนการเพื่อเปลี่ยนแปลงสังคม โดยเกี่ยวข้องกับแนวคิดในเรื่องวัฒนธรรมชุมชน การพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชนต้องการเสนอทางเลือกใหม่ว่า ชาวบ้านที่อยู่กันเป็นชุมชนนั้นมีวัฒนธรรมของตนเองที่ได้สั่งสมมาจากอดีต และเป็นสิ่งที่มีคุณค่า ยิ่งกว่านั้นยังเป็นพลังในการพัฒนาชีวิตของชาวบ้านให้มีคุณภาพดีขึ้น บทบาทของนักพัฒนาจึงไม่ใช่คนมีความรู้มากกว่าที่จะมีหน้าที่เปลี่ยนแปลงชีวิตของชาวบ้านไปในทิศทางที่ตนเองเห็นว่าสมควร แต่มีหน้าที่กระตุ้นให้ชาวบ้านเกิดความตระหนักในความรู้ความคิด ความสามารถของเขาเอง และร่วมกันหาวิธีนำมาใช้เพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง (ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) ภูมิปัญญาไทย-ภูมิปัญญาเทศ, 2548: 3-8)

ปลายปี 2541 สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ได้เริ่มงานวิจัยเกี่ยวกับท้องถิ่นขึ้นในภาคเหนือ โดยมีความคาดหวังว่า ทำอย่างไรชุมชนท้องถิ่นจะได้ประโยชน์จากกระบวนการวิจัย และก่ออ ๆ เรียนรู้เพื่อพัฒนาตัวเองในท่ามกลางกระแสการพัฒนาใหญ่ จากการประชุมการวิจัยเพื่อพัฒนาท้องถิ่นครั้งที่ 2 ที่จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อ พ.ศ 2545 ได้จัดทำหนังสือรวม

บทความที่เกี่ยวกับงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเรื่อง “ชุมชนท้องถิ่นกับการจัดการองค์ความรู้โดยอิสระ” โดยเป็นการสำรวจองค์ความรู้และกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจากอุดมการ 6 ชุด ประเด็นคือ เกษตรกรรมยั่งยืน การสร้างเสริมสุขภาพ การจัดการโดยชุมชน เด็ก เยาวชนและครอบครัว การศึกษากับชุมชน และการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หนังสือเล่มนี้จึงเป็นการประมวลองค์ความรู้จากเวทีประชุมเพื่อยกระดับองค์ความรู้ที่สร้างขึ้นจากฐานของชุมชน ประมวลองค์ความรู้เสนอต่อฝ่ายนโยบาย และทบทวนกระบวนการทำวิจัยทั้งในแง่ของเทคนิควิธีและประเด็นการทำงาน ในการเสริมสร้างความเข้มแข็ง ความยั่งยืนให้กับชุมชนตลอดจนแสวงหาความร่วมมือเครือข่ายในการทำงานร่วมกันในทิศทางข้างหน้า อันจะนำไปสู่การตอบสนองความต้องการของชุมชน ให้เกิดการจัดการความรู้โดยอิสระอย่างแท้จริง (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สำนักงานภาค, ชุมชนท้องถิ่นกับการจัดการความรู้โดยอิสระ. 2545: 1-3.)

หนังสือเรื่อง นวัตกรรมการเรียนรู้ : คน ชุมชน และการพัฒนา ได้กล่าวถึงเป้าหมายและการเสริมสร้างนวัตกรรมการเรียนรู้ของชุมชน โดยชุมชนจะต้องสร้างขึ้นมาเพื่อให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่ให้คุณค่ากับการเรียนรู้และศักยภาพในการพัฒนา นวัตกรรมอาจไม่ใช่สิ่งใหม่ แต่เป็นอะไรก็ได้ที่มีการปรับปรุง คิด ทำ และสร้างขึ้นใหม่เพื่อให้เกิดมูลค่าเพิ่ม หรือมีประสิทธิผลมากขึ้น นำไปสู่การแก้ไขปัญหาและสร้างสุขได้ ดังนั้นการที่จะสร้างนวัตกรรมขึ้นมาใหม่ก็สร้างจากสิ่งที่มีอยู่ซึ่งได้แก่ คน ความรู้ และกระบวนการที่จะนำไปสู่สถานะที่พึงประสงค์นั้น ๆ แต่ใช้แนวคิด และกระบวนการใหม่ เพื่อให้สิ่งที่มีอยู่นั้นดีขึ้นกว่าเดิม ดังนั้น การเสริมสร้างในสิ่งเหล่านี้คือ การเสริมสร้างบุคคลและเครือข่ายแห่งการเรียนรู้ การเสริมสร้างและการจัดการความรู้ การสร้างกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทางสังคม การเสริมสร้างกระบวนการทั้งสามดังกล่าว อาจเรียกได้ว่าเป็นเป้าหมายของการสร้างนวัตกรรมการเรียนรู้ ที่เชื่อมโยงคน ความรู้ และการแลกเปลี่ยนการเรียนรู้เพื่อให้เป็นแบบแผนของการพัฒนาที่ยึดคน และความรู้เป็นศูนย์กลางของการพัฒนา (พระมหาสุทิตย์ อาภากรโร (อบอูน), เขียน และปาริชาติ วัลย์เสถียร, บรรณาธิการ. 2549: 61-64.)

หนังสือเรื่อง เศรษฐกิจพอเพียง การพัฒนาที่ยั่งยืน ของเทรี พงศ์พิศ ซึ่งส่วนหนึ่งของหนังสือเล่มนี้ได้รวมบทความที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง โดยกล่าวถึงสามขั้นของการแก้ปัญหาความยากจนคือ ขั้นที่ 1 รอด(survive) รอดจากความทุกข์ยากอันเนื่องมาจากปัญหาสารพัดโดยเฉพาะปัญหาเศรษฐกิจที่ทำให้ชาวบ้านเป็นหนี้สิน โดยเฉพาะหนี้สินที่หาทางแก้ไขไม่ได้ ขั้นที่ 2 พอเพียง(sufficient) พอเพียงคือ อยู่พอดี กินพอดี ไม่มากเกินไปไม่น้อยเกินไป ไม่โลภมาก ไม่เบียดเบียนคนอื่น ไม่เบียดเบียนธรรมชาติ มีคุณธรรมในการทำมาหากินและการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขตามอัตภาพ นอกจากนั้นพอเพียงยังเป็นเรื่องของ การสืบทอดระบบคุณค่าดั้งเดิมที่พ่อแม่ปู่ย่าตายายบรรพบุรุษได้สร้างสมและถ่ายทอด สืบทอดมาถึงลูกหลานในวันนี้ ขั้นที่ 3 คือ ยั่งยืน (sustainable) กล่าวคือ หมายถึงการอยู่อย่างมั่นคง การมีระบบเศรษฐกิจท้องถิ่นที่สามารถพึ่งตนเองและชุมชนได้ สามารถจัดการเงินอยู่ได้อย่างพอเพียง จัดการทุน และทรัพยากรในท้องถิ่น จัดการด้านการผลิตและการบริโภค และตอบสนองปัญหาและความต้องการของท้องถิ่นได้ สรุปก็คือ ยั่งยืนหมายถึง การมีระบบโครงสร้างสังคม เศรษฐกิจที่มั่นคงสามารถยืนหยัดอยู่ได้ในยุคโลกาภิวัตน์ (เทรี พงศ์พิศ. 2549: 7-12)

สถาบันไทยพัฒนา ซึ่งทำงานด้านการส่งเสริมการค้าเนินธุรกิจตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงและบรรษัทบริบาลในรูปแบบต่าง ๆ ได้เข้าร่วมเป็นภาคีภายใต้มูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับ เศรษฐกิจพอเพียง จากการค้นคว้ารวบรวมพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเรื่อง เศรษฐกิจพอเพียง และพระบรมราโชวาทอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง สรุปก็คือ เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่ชี้ถึงแนวการดำรงอยู่และการปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและการบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ นอกจากนี้ยังพยายามชี้ให้เห็นว่า ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (Sufficiency Economy) ไม่ใช่เป็นแค่เรื่องของการพึ่งตนเองโดยไม่เกี่ยวข้องกับใคร และไม่ใช่เป็นแค่เรื่องการประหยัด แต่ยังคงครอบคลุมถึงการเกี่ยวข้องกับผู้อื่นในลักษณะการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน และแท้จริงแล้ว เศรษฐกิจพอเพียงสามารถจำแนกได้เป็น 3 ระดับคือ

เศรษฐกิจพอเพียงระดับที่หนึ่ง เป็นเศรษฐกิจระดับพื้นฐานที่เน้นความพอเพียงระดับบุคคล และครอบครัว

เศรษฐกิจพอเพียงระดับที่สอง เป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวหน้า ที่เน้นความพอเพียงในระดับกลุ่มหรือองค์กร กล่าวคือ เมื่อบุคคล/ครอบครัว มีความพอเพียงในระดับที่หนึ่งแล้ว ก็จะรวมพลังในระดับกลุ่มเพื่อร่วมกันดำเนินงานในด้านต่าง ๆ ในสังคม

เศรษฐกิจพอเพียงระดับที่สาม เป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวหน้าที่เน้นความพอเพียงในระดับเครือข่าย คือ เมื่อกลุ่มหรือองค์กรมีความพอเพียงในระดับที่สองแล้ว ก็จะร่วมมือกับหน่วยงานภายนอกเพื่อการสร้างเครือข่าย เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตในสังคม (สถาบันไทยพัฒนา. 2550: 83-84)